Расмий тилден мамлекеттик тилге которулган

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН КОНСТИТУЦИЯЛЫК СОТУНУН

Валерян Ахметович Вахитовдун Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун судьялар коллегиясынын 2021-жылдын 17-декабрындагы аныктамасына даттануусун кароо жөнүндө

ТОКТОМУ

2022-жылдын 25-апрели Бишкек шаары

Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту: төрагалык кылуучу Э.Ж. Осконбаев, судьялар М.Р. Бобукеева, Л.П. Жумабаев, М.Ш. Касымалиев, К.Ж. Кыдырбаев, Ж.А. Шаршеналиевдин курамында, катчысы К.А.Аблакимовдун катышуусу менен, «Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө» конституциялык Мыйзамдын 30-беренесинин 5-бөлүгүн жетекчиликке алып, Валерян Ахметович Вахитовдун Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун судьялар коллегиясынын 2021-жылдын 17-декабрындагы аныктамасына даттануусун сот отурумунда карап чыкты.

В.А. Вахитовдун даттанууда келтирилген жүйөлөрдү жана өтүнүчү боюнча материалдарды карап чыгып, Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту

Т А П Т Ы:

2021-жылдын 6-августунда Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотуна Араван пахта заводу Ак-Була ачык акционердик коомунун (мындан ары - Ак-Була заводу) жана «Боллард» жабык акционердик коомунун (мындан ары - Боллард коому) кызыкчылыгын көздөгөн В.А. Вахитовдон Кыргыз Республикасынын 2017-жылдын 2-февралындагы № 20 (мындан ары - 2017-жылкы редакциясындагы Жазык-процесстик кодексинин) 123-беренесинин 3 жана 12-бөлүктөрүнүн Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 15-беренесинин 1-бөлүгүнө, 17-беренесинин 3-бөлүгүнө, 23-беренесинин 2, 3, 4-бөлүктөрүнө, 55-беренесине ылайык келишин текшерүү жөнүндө өтүнүч келип түшкөн.

Арыз ээси 2020-жылдын 11-февралында «Ак-Була» заводунун кызмат адамдарына карата Кылмыш-жаза кодексинин 215-беренесинин 3-бөлүгүнүн 2-пункту боюнча сотко чейинки өндүрүш иши козголгонун белгилеген. Тергөөнүн маалыматы боюнча, «Ак-Була» заводунун банк эсебине орусиялык «Боллард» компаниясынын кредиттик келишими боюнча келип түшкөн 155 000 000 (жүз элүү беш миллион) рубль кылмыш тектүү. Тергөөчүнүн 2020-жылдын 13-февралындагы, 10-мартындагы токтомдору менен комбинаттын эсептериндеги акча каражаттары менен операциялар жана башка операциялар токтотулган; бардык документтер алынып салынган. Бишкек шаарынын райондук сотунун 2020-жылдын 29-апрелиндеги токтому менен заводдун банктык эсебинин чыгаша бөлүгү камакка алынган.

Россиянын укук коргоо органдары кыргыз тараптын өтүнүчү боюнча текшерүү учурунда бул каражаттардын кылмыштуу теги аныкталган эмес, Россия Федерациясынын салык органдарынан, Кыргызстанга Санкт-Петербург шаарындагы банктан акча которгон банктын өзүнөн дооматтар жок.

Боллард коому инвестор катары («Кыргыз Республикасындагы инвестициялар жөнүндө» Мыйзамдын 1, 4-беренелери) Кыргыз

Республикасынын тергөөчүсү тарабынан россиялык каражаттарды камакка алуу боюнча Россия Федерациясынын Өкмөтүнө кайрылган. Натыйжада Россиянын Башкы прокуратурасы Кыргызстандын Башкы прокуратурасына бул маселенин чечилишин жана аткарылышын көзөмөлгө алуу өтүнүчү менен кат жолдогон.

Россия Федерациясынын Жогорку Сотунун Пленумунун 2015-жылдын 7-июлундагы No 32 токтомун эске алуу менен, анда мүлккө ээ болуунун кылмыштуу мүнөзүн аныктоо үчүн негиз болгон соттун жана тергөөнүн актыларынын тизмеси келтирилген, арыз ээси Боллард компаниясы кредитти гана бергендиктен, материалдык зыяндын ордун толтуруу үчүн жоопкерчилик тарта албайт же жазык иши боюнча шектүү боло албайт деп эсептеген жана орусиялык укук коргоо органдарынын ага эч кандай дооматы жок.

Сотко чейинки өндүрүш башталгандан бери бир жарым жыл өтсө дагы эч ким шектүү болуп табылган жок жана эч кимге айып коюла элек. 2020-жылдын 20-октябрынан бери тергөө амалдары жүргүзүлбөй, ал эми Ак-Була заводунун директору менен эсепчиси тергөөчү тарабынан суракка алынбай эле чакырылган. Тергөө 2017-жылы киргизилген КЖКнын 155-беренесинин 1-бөлүгүнө таянып, заводдун банктык эсептерин камактан чыгаруудан баш тартууда. Ошол эле учурда, кайрылуу субъектисинин пикири боюнча, 2017-жылдагы түзөтүүлөр менен Жазык-процесстик кодексинин 155-1-беренесинин 1-3-бөлүктөрүндө жазык иштери боюнча сотко чейинки өндүрүш мөөнөттөрүнүн акылга сыяр так критерийлери жок, ал эми талашылып жаткан ченемдерде шектүү эмес, айыптуу эмес адамдарды, ошондой эле узак мөөнөткө камакка алуу менен укугу чектелген ишкерлерди коргоо каражаттары көрсөтүлгөн эмес.

Арыз ээси белгилегендей, Ак-Була заводу Кыргызстандын түштүгүндөгү ири ишкана болуп, анын 94 пайыз акциясына ээлик кылган орусиялык инвестордун аркасы менен иштеп жатат. Камакка алынгандыктан завод иштебей, өндүрүштүк цикл токтотулган, келишимдик милдеттенмелер аткарылбай калды; жушумчулар аргасыз бошотиулган, бул дагы алардын

конституциялык укуктарына таасир эткен (42-статьянын 1-бөлүгү); пахта эгүүчү чарбалар жазгы талаа жумуштарын каржылоосуз калган; бюджетке салыктык кирешелер токтотулган (төрт миллион сомго чейин). Узакка созулган камакка алуудан улам алынган карыздык каражаттарды пайдалануу мүмкүн болбогондуктан, завод күнүмдүк чыгымга учурап жатат, бул жалпысынан камакка алынган суммадан ашып кеткен.

Ал белгилегендей, соттор «Ак-Була» заводунун банк эсебиндеги акча каражаттарын камакка алуу боюнча арызды канааттандыруудан баш тартууда.

В.А. Вахитов эл аралык актыларга жана алардын акылга сыйган мөөнөт ичинде адилетүү каратуу (Адам укуктарын жана негизги эркиндиктерин коргоо боюнча Европа конвенциясына, Атуулдук жана саясий укуктар боюнча эл аралык пактыга, Адам укуктары боюнча Европа сотунун 2009-жылдын 22-январындагы токтомуна); ашыкча кечиктирбестен соттолуу; камакка алуунун арыз ээсинин мүлктүк укуктарына тийгизген таасиринин өзүм билемдигин жана бийлик органдарынын мыйзамдуулугун жана камакка алуу жөнүндө чечимди кабыл алууну улантуунун зарылдыгын баалоо милдетинен тышкары, мүлктү камакка алуу бөлүгүндөгү практикасына шилтеме жасаган.

Кайрылуу субъекти келтирилген конституциялык ченемдер мамлекет тарабынан инвестицияларды, инвестициялык иштин субъектилерин, жеке менчикти коргоо жана бул чөйрөлөргө кийлигишүү ээнбаш болбой, коомдун жана инвестордун кызыкчылыктарынын тең салмактуулугун бузбай, калыстык талаптарына жана башка адамдардын конституциялык укуктарын коргоо зарылдыгына жооп берүүгө тийиш (Конституциянын 15-беренесинин 1-бөлүгү, 17-беренесинин 3-бөлүгү, 23-беренеси).

Менчик ээсинин бул мүлктү тескөө укугун коргоо механизми жок болгон учурда мүлктү камакка алууну чексиз узак мөөнөткө сактоо күнөөсүздүк презумпциясы жөнүндөгү конституциялык ченемге (57-берененин 1-бөлүгү) ылайык келбейт, ага ылайык айыпкер соттолгонго чейин андан да көбүрөөк - үчүнчү жактарга соттун өкүмү боюнча колдонулган мүлкүн конфискациялоо сыяктуу, анын ичинде жазык-укуктук мүнөздөгү

мажбурлоо чараларынын катаалдыгы боюнча чектөөлөр белгилениши мүмкүн эмес.

Арыз ээси Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасынын 2020-жылдын 3-сентябрындагы, 2021-жылдын 13-январындагы менчиктин кол тийбестигин, укуктук жана соттук коргоону камсыз кылуу, менчик ээлеринин бузулган укуктарын калыбына келтирүү, мүлктү камакка алууну камсыз кылуунун өзгөчөлүктөрү маселелерин аныктаган чечимдерине да шилтеме жасаган.

Кайрылуу субъекти 2017-жылкы редакциясындагы Жазык-процесстик кодексине жазык иши боюнча шектүү, айыпталуучу болуп саналбаган адамдардын, ошондой эле ишкерлердин мүлкүнө камак салуу мөөнөтүн чектөө бөлүгүндө өзгөртүүлөрдү киргизүү зарыл деп эсептеген. Камакка алуунун негиздүүлүгү жана зарылчылыгы сот тарабынан аныкталып, камакка алынган мүлктүн ээлерине алардын мүлкүн негизсиз же узак мөөнөткө камакка алуудан коргоо үчүн процесстик укуктар берилүүгө тийиш.

Жогоруда айтылгандарды эске алуу менен, арыз ээси талашылып жаткан ченемдерди Кыргыз Республикасынын Конституциясына карама-каршы келет деп таанууну суранган.

Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун судьялар коллегиясынын 2021-жылдын 17-декабрындагы аныктамасы менен В.А. Вахитовдун кайрылуусу өндүрүшкө кабыл алынган эмес.

Судьялар коллегиясы өзүнүн аныктамасында арыз ээси талашып жаткан акт Кыргыз Республикасынын 2021-жылдын 28-октябрындагы Мыйзамына ылайык күчүн жоготту деп белгилеген, бул Конституциялык соттун өндүрүшүнө даттанууну кабыл алуудан баш тартууга алып келет.

Мындан тышкары, коллегия Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасынын 2021-жылдын 13-январындагы Чечими менен мүлктү камакка алууга байланыштуу маселе каралганын белгиледи. Бул Чечимде сотко чейинки жана соттук стадияларында тергөөнүн узак мөөнөттөрүндө камак тартибин сактоо, ошондой эле мыйзамдарда

каралган учурларда менчик ээлеринин укуктарын коргоонун натыйжалуу механизмдеринин жок болгондо тергөөнү белгисиз мезгилге токтото туруу соттун чечими менен гана колдонулуучу мүлктү алып салуу менен салыштырса болот. Мындан менчик объектилерин камакка салуу тартиби, анын ичинде жазык процессинин катышуучуларынын статусуна ээ болбогон, бирок камакка салынган объектинин нагыз ээлери болгон жактар үчүн ал жалпысынан козголбос жана талашпай турган болушу мүмкүн эмес, алар сотко чейинки дагы, сот өндүрүшүнүн дагы этаптарында мүлктүк укуктардын чектелишинин негиздүүлүгүн талашууга укуктуу болушу мүмкүн жана болуш керек.

Мүлккө камак салуу - кылмыш (жорук) менен келтирилген материалдык зыяндын жана моралдык зыяндын ордун толтуруу бөлүгүндө соттун өкүмүн камсыз кылуунун эң эффективдүү жолдорунун бири, ал эми сотко чейинки органдар процесстик таасирдин бул түрүн шектүүнүн, айыпталуучунун мүлкүнө карата гана колдонууга укуктуу (2017-жылдын 2-февралындагы Жазык-процесстик кодексинин 119-беренеси).

Ошол эле учурда шектүү деп шектүү деп кармалган же ага карата кылмыш жана (же) жосун жасоого шектүү деп билдирүү берилген адам; жазык иштери боюнча сотко чейинки өндүрүш адам кылмыш жасагандыгы жөнүндө шектенүү жөнүндө кабарлаган күндөн тартып 2 айдан кечиктирбестен аякташы керек; жосунсуз жоруктар боюнча - 3 айдан ашык, анча оор эмес кылмыштар боюнча - 6 айдан ашык, оор жана өзгөчө оор кылмыштар боюнча - бир жылдан ашык мөөнөткө узартууга жол берилбейт; жазык ишинин токтотулушу жокко чыгарууга, анын ичинде мүлккө камак салууга алып келет (ЖПКнын 44-беренесинин 155-беренесинин 1, 5-бөлүктөрү, 249-беренеси).

Ушуга байланыштуу мүлктү камакка алуу мөөнөтү шектүү деп табылган адамга карата сотко чейинки өндүрүштү жүргүзүү мөөнөтүнө түздөн-түз байланыштуу.

В.А. Вахитов судьялар коллегиясынын аныктамасы менен макул болбостон, 2022-жылдын 24-мартында ал Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотуна даттануу менен кайрылган.

Арыз ээси «Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө» конституциялык Мыйзамдын 30-беренесинин 4-бөлүгүнүн негиздери боюнча судьялар коллегиясы тарабынан анын өтүнүчүн кароого кабыл алуудан баш тартууга макул, ал эми башка позициялар боюнча макул эмес.

Ал сунушта келтирилген жүйөлөрдү кайталайт.

Мында арыз ээси жараксыз деп табылган акты боюнча судьялар коллегиясынын тыянактарын эске алып, талаптарынын предметин өзгөрткөн жана өтүнүчүн 2021-жылдын 28-октябрындагы Кыргыз Республикасынын Жазык-процесстик кодексинин (мындан ары - 2021-жылкы редакциядагы КЖК) ченемдерин, атап айтканда, 121-берененин 3, 12-бөлүктөрүн эске алуу менен кароону өтүнөт.

Ошол эле учурда, 2021-жылкы редакцтясындагы Жазык-процесстик кодексинин 121-беренесине окшоштуруп, арыз ээси Россиянын Жазык-процесстик кодексинин 115-беренесинин 3-бөлүгүн көрсөтөт, ал Россиянын Конституциялык соту тарабынан каралгандан кийин алардын Жазык-процесстик кодексине өзгөртүүлөр киргизилген. Кодекс 115-беренесинин 1-бөлүгү менен толукталган, ага ылайык тергөөчү камакка алуу мөөнөтү аяктаганга чейин же алдын ала тергөө токтотулганга чейин 7 (жети) күндөн кечиктирбестен, анын мөөнөтүн узартуу жөнүндө сотко өтүнүч менен кайрылат, ал үчүн камакка алууну узартуу мөөнөтүн көрсөтүү менен соттун буйругу чыгарылса; камакта кармоонун мөөнөтүн узартуу жөнүндө чечим кабыл алууда жазык ишин жүргүзгөн адам, орган жана сот бул мажбурлоо чарасын колдонуунун акылга сыярлык мөөнөтүнүн сакталышын камсыз кылууга милдеттүү (2, 6-бөлүктөр).

Арыздын автору Кыргыз Республикасынын Жазык-процесстик кодексинде шектүү, айыпкер болуп саналбаган жана сотко чейинки өндүрүштө мүлкүн узак мөөнөткө камакка алуу менен мүлктүк укуктары

чектелген адамдардын укуктарын коргоонун укуктук механизми жок деп эсептейт. Ал мындай учурда мүлктү камакка алуу убактылуу гана мүнөзгө ээ болушу мүмкүн жана көрсөтүлгөн адамдарга зарыл процесстик кепилдиктер берилгенде колдонулушу мүмкүн деп эсептейт.

Мындан тышкары, кайрылуунун субъекти белгилегендей, иш козголгондон бир жарым жылдан ашык убакыт өткөндөн кийин кылмыштын курамы жок болгондуктан Ак-Була комбинатынын жумушчуларына карата тергөө тобунун жетекчиси 2021-жылдын 27-августундагы чечими менен сотко чейинки өндүрүш иштерин токтоткон.

Жогоруда айтылгандарды эске алуу менен В.А. Вахитов судьялар коллегиясынын 2021-жылдын 17-декабрындагы чечимин жокко чыгарууну суранат жана бул ченемдер сотко чейинки өндүрүштүн алкагында шектүү же айыпкер болуп саналбаган ишкерлердин, инвесторлордун мүлктүк укугу чектен ашкан узак мөөнөткө камакка алуу менен чектелип, кызыкчылыктарын коргоонун эффективдүү ыкмаларын караштырбаган даражада 2021-жылкы редакциясындагы Жазык-процесстик кодексинин 121-беренесинин 3, 12-бөлүктөрүн Конституциянын 15-беренесинин 1-бөлүгүнө, 17-беренесинин 3-бөлүгүнө, 23-беренесинин 2-4-бөлүктөрүнө, 55-беренесине карама-каршы келет деп таанууну өтүнөт.

Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту арыз ээсинин жүйөлөрүн жана судьялар коллегиясы тарабынан анын арызын өндүрүшкө кабыл алуудан баш тартуунун себептерин талкуулап, төмөнкүдөй тыянакка келет.

Арызды кабыл алуудан баш тартуу жөнүндө аныктаманы кайра кароо тартибинде судьялар коллегиясынын тыянактарына укуктук баа берүү анын өтүнүчүндө келтирилген жүйөлөрдүн жана талаптардын, ошондой эле аны жокко чыгарган жүйөлөрдүн чегинде гана жол берилет.

Белгилей кетсек, 2017-жылдын 2-февралындагы арыз ээси тарабынан талашылып жаткан Кыргыз Республикасынын Жазык-процесстик кодексинин

жоболору Кыргыз Республикасынын 2021-жылдын 28-октябрындагы Мыйзамына ылайык күчүн жоготту.

Ушуга байланыштуу, «Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө» конституциялык Мыйзамынын 30-беренесинин 4-бөлүгүнө ылайык конституциялуулугу талашылып жаткан актыны жокко чыгаруу же анын күчүн жоготуусу кайрылууну Конституциялык соттун өндүрүшүнө кабыл алуудан баш тартууга алып келет жана коллегиянын ага шилтеме жасоо менен жасаган тыянактары туура.

Ошону менен бирге, арыз ээси талашылып жаткан аныктамада келтирилген жүйөлөр менен макул болуу менен, ага карабастан аныктамада келтирилген башка жүйөлөр менен макул эместигин билдирет жана өзүнүн даттануусунда мүлктү камакка алуу маселелерин жөнгө салуучу Жазык-процесстик кодексинин колдонуудагы редакциянын 121-беренесинин 3 жана 12-бөлүктөрүнүн конституциялуулугун текшерүүнү өтүнөт. Ушуга байланыштуу, “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 19-беренесинин 2-бөлүгү, ошондой эле 27-беренесинде мыйзамдардын жана башка ченемдик укуктук актылардын конституцияга ылайыктуулугун текшерүүгө байланыштуу кайрылуунун формасына жана мазмунуна карата талаптар аныкталганын белгилей кетүү керек, ал даттануунун формасына жол берүү мүмкүнчүлүгүн болжобойт.

Ошондой эле белгилей кетүүчү нерсе, мүлктү камакка алуу маселелери конституциялык көнтролдоонун кароо предмети болгон жана Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасынын 2021-жылдын 13-январындагы Чечиминде процесстик мажбурлоонун бул түрүнүн бардык аспектилери комплекстүү түрдө белгиленген, ээлеринин менчик укуктарын пропорционалдуу эмес чектөөгө жол берилбеши үчүн ал доктриналдык түрдө изилденген. Арыз ээси келтирген жүйөлөр мыйзамдык жөнгө салуунун же колдонуудагы укуктук каражаттардын кемчиликтерине эмес, укук колдонуу практикасына көбүрөөк басымдуу болгон.

Жогоруда айтылгандарды эске алуу менен, Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту судьялар коллегиясынын 2021-жылдын 17-декабрындагы аныктамасын жокко чыгарууга негиз жок деп эсептейт.

Жогоруда баяндалгандардын негизинде, «Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө» конституциялык Мыйзамдын 30-беренесинин 5-бөлүгүн, 38, 48, 49-беренелерин, 52-беренесинин 1-бөлүгүн жетекчиликке алып, Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту

ТОКТОМ КЫЛАТ:

1. Валерьян Ахметович Вахитовдун Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун судьялар коллегиясынын 2022-жылдын 17-декабрындагы аныктамасына даттануусу канааттандыруусуз калтырылсын.

2. Бул чечим акыркы болуп саналат, даттанууга жатпайт жана кол коюлган учурдан тартып күчүнө кирет.

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН
КОНСТИТУЦИЯЛЫК СОТУ